

LECTIO PRAECURSORIA

Pekka M. Kolehmainen

Rock, Freedom, and Ideologies of “Americanness:” U.S. Culture War Debates of the Late Twentieth Century

Elämme kulttuurisotien aikakautta. Ne tuntuvat olevan kaikkialla. Yhdysvaltain politiikkaa ja kulttuuria ei ole voinut seurata hyvin pitkään aikaan ajattelematta sitä kaikkea kulttuurisotien kautta. Jakolinjat syvenevät. Keskustelua tuntuu motivoivan yhä enemmän kuvitellun tai todellisen vastapuolen ärsyttämisen kuin minkään todellisen asian ajaminen. Yksinkertaisistakaan asioista ei tunnuta pääsevän so-puun. Ja yhä enenevässä määrin Yhdysvaltain kulttuurikonfliktit ujuttautuvat muualle. Ne alkavat ajaa myös suomalaista keskustelua. Aina välillä terminologia kehittyy. Keksitään uusia tapoja ilmaista vanhoja kaunoja – *wokeness*, *cancel culture*, mitä näitä nyt on. Mutta samoja antipatioita niillä kaikilla ajetaan.

No, en mene väittämään, että ennen kaikki olisi ollut paremmin. Että joskus hallitsi harmonia ja yhdenmielisyyttä maassa eikä minkäänmoisia kulttuurikiistoja ollut nähtävissä. Totta kai oli. Aina. Joskus erimielisyydet olivat verisiä. Sekä kuvainnollisesti että kirjaimellisesti. Ja sikäli mikäli jonkinmoista harmoniaa voidaankaan löytää, niin monesti se oli erilaisten epäoikeudenmukaisuuksien ylle rakennettua. Ja silloin sen ehkä sietääkin särkyä. Seurasi, mitä seurasi.

Perinteisessä näkemyksessä Yhdysvaltain kulttuurisotia on hahmotettu joukkona perinpohjaisia konflikteja koskien klassisia arvokysymyksiä: aborttioikeus, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet, rotukysymykset, aseet. Yleislaajuisemmin niissä on ollut kyse Yhdysvaltain kuvitteellisen yhteisön, ”Amerikkalaisuuden” määrittelystä. Itse olen kuitenkin tutkimuksessani pyrkinyt hahmottamaan kulttuurisotia ensisijaisesti tulkinnallisena raamina, jolla ihmiset sanoittavat toimintaansa ja ympäristöönsä. Kulttuurisodat ovat kaikkialla, koska näemme niitä kaikkialla. Kytkemme yksittäiset konfliktit isompiin, luomme verkostoja ilmiöiden välille, jolloin yhdestä asiasta puhuminen kytkeytyy lukemattomiin muihin.

Kulttuurisotien pääpiirre tuntuukin olevan niiden mukanaan tuoma itseymmärrys. Silloinkin kun kulttuurisotien terminologia ei ole läsnä, konfliktit hahmotetaan osaksi jotain suurempaa ja kattavampaa sotatilaa, ”meidän” ja ”muiden” välillä, keitä sitten kumpaankin ryhmään milloinkin lasketaan. Kulttuurisotien ensisijainen funktio on täten ilmiöiden sitominen toisiinsa, niin että yksittäisen konfliktin nähdään säteilevän omien parametriensa ulkopuolelle. Asiat verkottuvat toisiinsa. Yksittäiset kiistat puhuvat itseään isommalla suulla, koska niissä ei ole enää kyse vain niistä itsestään, vaan jostain paljon suuremmasta. Kulttuurisodat ovat väkivaltainen ilmiö omalla tavallaan, elleivät konkreettisesti, niin siinä, miten ne aiheuttavat väkivaltaa kattamiaan ilmiöitä kohtaan. Asiat ja ihmiskohtalot jäävät metaforan varjoon.

Tämä näkemys kulttuurisotiin on ollut väitöstutkimustani ajava voima. Olen pyrkinyt hahmottamaan kulttuurisotia ensisijaisesti poliittisen toiminnan muotona, jossa yksittäiset asiat alistetaan metaforan alle ja rivien alla muhivat piilomerkitykset muodostuvat paljon tärkeämmäksi kuin se, mitä aktiivisesti sanotaan. Ja siksi tein rock-musiikkia käsittelevän väitöskirjan, joka ei oikeastaan sano paljoakaan

rock-musiikista. Se puhuu kaikesta siitä, mitä ihmiset sisällyttivät rock-musiikkiin, ja asioista, joita he rock-musiikista kirjoittaessaan kommunikoivat, joko tarkoituksella tai tarkoittamattaan. Työni on käsi-tehistoriallinen tutkimus ”rockin” käsitteestä tietyssä poliittisessa medioituneessa keskusteluympäristössä, ja avatessaan rockille annettuja moninaisia merkityksiä se pyrkii purkamaan niitä ajatusrakennelmia, jotka näiden merkitysisältöjen takana vaikuttivat. Rockin esimerkin kautta olen pyrkinyt hahmottamaan jotain laajempaa; kulttuurisotien perustoimintaperiaatteita. Niitä kulttuurisia tapoja, joilla yksittäinen kytketään yleiseen, ja yleinen yksityiseen.

Tutkimani ajanjakso, 1980- ja 1990-luku, oli hetki Yhdysvaltain historiassa, jolloin kulttuurisodat saavuttivat täyden itsetietoisuutensa. Toki tuotakin hetkeä ennen yksittäiset aktiivit ideologisen spektrin eri puolilta olivat hahmottaneet itsensä osaksi kamppailua, jota kävivät vastapuoliaan päin. Mutta tutkimani ajanjaksona ilmiöt verkottuivat ja niiden havaittiin verkottuvan. Kulttuurisodista tuli tapa hahmottaa ja käsitteellistää tiettyä historiallista kokemusta. Ja siitä tuli tapa sanoittaa kulttuurikonflikteja ja -antagonismeja poliittisissa ympäristöissä. Kun vuonna 1992 paleokonservatiivinen republikaani-aktiivi Pat Buchanan piti kuuluisan kulttuurisotapuheensa, jossa hän julisti maassa valitsevan sotatilan koskien ”Amerikan sielua”, hän näki vastakkaisina puolina tässä konfliktissa kuuntelemaan kerääntyneet republikaani-aktiivit ja parivaljakon ”Clinton & Clinton”. Hillary Clintonin tuominen puheeseen jo vuonna 1992 loi kytköksiä historiallisten muutosten välillä, kiinnitti huomion Hillaryn ”poikkeavuuteen” ensimmäisten naisten joukossa tämän poliittisen uran ja ambitioiden ansiosta, ja loi täten implisiittisiä kytköksiä feministiseen liikehdintään. Näin asiat kytkeytyvät.

Rock tarjosi tavan luoda kytköksiä erilaisten kulttuuristen ilmiöiden, laajempien arvomaailmojen ja ”Amerikkalaisuuden” kilpailevien kuvastojen välillä. Avaimen näihin kytköksiin löysin tutkimuksessani vapausaatteista. Kulttuurisodissa vapaus on toistuvasti välineellistetty käsitteenä. Kun, klassisessa esimerkissä, konservatiivileipuri ei halua leipoa kakkua samansukupuolisen pariskunnan häihin, hän vetoaa uskonnonvapauteen. Sananvapauden retoriikkaa käyttäen konservatiivit ovat vuosikymmeniä maallanneet itsestään samanaikaisesti kuvaa rohkeina, normeja murtavina todenpuhujina ja syrjittyinä, sorrettiina ja hiljennettyinä. Uusimpina kulttuurisotien kentistä, COVID-pandemian aikana maskien käytöstä tuli Yhdysvalloissa osa kulttuurisotia nimenomaan vapauden tematiikan kautta. Maskit nähtiin tyranniana, vapauden riistona. Maskit ovat myös oiva mikrokosminen esimerkki siitä, miten kulttuurisodat toimivat. Miten maskin käytöstä tai käyttämättömyydestä tuli merkki poliittisesta ideologiasta Yhdysvalloissa, miten maskit kulttuurisotien kautta kytkettiin muihin konflikteihin.

Historioitsija Eric Foner on korostanut, miten vapauden historiaa tutkiessa tulisi aina kysyä, miten vapaus kussakin historiallisessa hetkessä määritellään, mitä se pitää sisällään, kenet se kattaa, kenet se jättää ulkopuolelle. Mistä lähtökohdista se muotoutuu?

Rock tarjosi poliittisille toimijoille mahdollisuuden havainnollistaa erilaisten vapauskäsitysten sisältöä. Rock kytkeytyi luontaisesti vapauteen. Syntyhetkestään asti se oli kantanut mukanaan ajatusta vapaudesta, joskin tuo vapaus oli sen 1980-luvulle tultaessa vuosikymmeniä pitkän historian aikana saanut erilaisia muotoja. Näin rock mahdollisti moninaisen keskustelun vapauden ja ”amerikkalaisuuden” kytköksistä. Konservatiiveille rock monesti symboloi vääränlaista vapautta. Vapautuneisuutta pikemminkin kuin vapautta. Englanniksi merkittävänä toimi termi ”license”. Konservatiiveille ”license” symboloi vääränlaista vapautta, lupaa, jonka yksilö antoi itselleen toimia miten halusi, välittämättä moraalisisista normeista tai vaikutuksestaan ulkomaailmaan. License oli hedonistista vapautta, jossa ihminen antoi periksi vieteilleen ja oli niiden vietävissä. Täten hän todellisuudessa menetti vapautensa. Todellinen vapaus, konservatiivien luomassa aatemaailmassa, oli hallittua. Sitä ruokittiin häpeällä ja omaksutuilla tavoilla, joiden rikkominen vääjäämättä johti anarkiaan.

Ero näkyi selkeästi siinä, miten rock kytkettiin individualismiin. Individualismi itsessään oli monipuolinen arvo, jota sekä vaalittiin että epäiltiin. Etenkin presidentti Ronald Reaganin aikana yhdysvaltalainen ideaali oli sidoksissa individualismiin. Yhdysvallat nähtiin individualistisena maana, vastakohtana Neuvostoliittoa hallitsevalle kollektivismille. Mutta individualismin varjopuolena pahimmillaan sen nähtiin johtavan syrjäytymiseen, egoismiin ja yksilön irtautumiseen yhteisöstään. Heille, jotka suhtautuivat negatiivisesti rock-musiikkiin, rock edusti ”huonoa” individualismia parhaimmillaan. Yhtäällä rock-tähdet olivat äärimmäisiä egoisteja, irtautuneita ympäristöstään ja yhteisönsä normeista. Toisaalla heidän faniensa nähtiin muuntautuvan massayleisöksi ja kadottavan näin yksilöllisyytensä. Äärimmäisimmissä kuvaelmissa rock edusti autoritääristen massaliikkeiden ilmaisua kulttuurissa, joka nähtiin muutoin vastustuskykyiseksi näille liikkeille. Koska poliittinen fasismi nähtiin konservatiivien ”Amerikkalaisuuden” ideaalissa Yhdysvalloille vieraana, sen taustalla vaikuttavat ilmiöt sidottiin rockiin. Rockista tehtiin samojen impulssien harmittomampi ilmaisumuoto.

Sitä vastoin rockiin positiivisemmin suhtautuvien keskuudessa rock saattoi edustaa omanlaistaan yhteisöllisyyttä ja oman itsen ilmaisua. Joskus nimenomaan näiden teemojen avulla tehtiin eroa erilaisten rock-muotojen välille. Liberaalimmalla puolella 1960-luvun vastakulttuuriliikkeisiin kytkeytyvä rock saattoi edustaa hyvää yhteisöllisyyttä tai hyvää individualismia, jonka rockin tuoremmat muodot olivat kadottaneet. Kriittisemmät, mutta kuitenkin rockille suotuisimmat liberaalipohjaiset äänet saattoivat puolestaan kysyä, *kenen* individualismia rock oikeasti palveli ja keitä se puolestaan jätti ideaalinsa ulkopuolelle.

Kuva 1. Vastaväittäjänä toiminut apulaisprofessori Katherine Rye Jewell osallistui väitöstilaisuuteen etäyhteyden avulla. Kuvassa vasemmalla kustos Marjo Kaartinen ja väittelijä Pekka M. Kolehmainen. Kuva: Mauri Rajala.

Näin rock kytkettiin aatteisiin, ja rockin kautta puolestaan aatteet kulttuuriin. Kun konservatiivit kirjoittivat rockista, he usein puhuivat liberalismista, koska he näkivät rockin ainakin 1960-luvun jälkeisessä muodossaan liberalismien tuotteena. Näin rockiin yhdistetyt haittavaikutukset, sen erinäiset moraalisesti arveluttavat puolet yletettiin koskemaan liberalismia laajemmin. Kun rockin parista nousevat tahot kritisoivat tai olivat, tietoisesti tai tiedostamattaan, noudattamatta maata hallitsevaa liberalismia tai sen hallitsevia ”dogmia”, toimivat sitä vastaan, tämä nähtiin merkinä siitä, miten moderni liberalismi söi itseään sisältä päin. Että se oli pohjimmiltaan epävakaa aatemaailma, joka taisteli ihmisluontoa vastaan ja oli täten tuomittu häviämään. Ja tämän vuoksi esimerkiksi eräät konservatiivikirjoittajat löysivät kuviteltuja aateveljiä odottamattomista paikoista, kuten MTV:n rääväsuisesta animaatio sarjasta Beavis

and Butt-Headista, jonka satiirinen, modernia kulttuuria pilkkaava metahuumori nähtiin merkkinä rockin kääntymisestä liberalismia vastaan.

Sitä vastoin liberaalilla puolella rockiin suhtauduttiin ambivalentisti. Joillekin rockin kaupallistuminen ja valtavirtaistuminen – mikäli se nyt muuta oli koskaan ollutkaan – vertautui liberalismiin siirtymään kohti uusliberalismia. 1960-luvun kapina oli muuttunut viihteeksi, hippiaate vaihtunut lähiöelämään, sähkökitaran sijasta lauloi luottokortti. Keskustelut rockin ympärillä peilasivat tilannetta, jossa 1960-luku radikalismeineen saapui Valkoiseen taloon Bill Clintonin muodossa ja kaikkea mitä tämä piti sisällään. Bill Clinton, ”Rock & Roll President.” Mitä kuvaus sanoi rockista, ja mitä puolestaan Bill Clintonista?

Liberaalit eivät tuntuneet tietävän hyväksyäkö rock, ainakin jossain muodossa, omakseen, vaiko yrittääkö irtautua sen piiristä. Kulttuurisotien sisällä ehkä tunnetuin rock-keskeinen tapaus, vuonna 1985 otsikoihin noussut Parents Music Resource Center oli omalla tavallaan esimerkki tästä. Vaikka järjestön piiriin mahtui monenlaista tekijää, sen tunnetuin jäsen oli Tipper Gore, silloisen senaattorin ja myöhemmin varapresidentin ja presidenttiehdokkaan Al Goren vaimo. Vaikka julkisessa keskustelussa Tipper Gore brändättiin konservatiiviksi hänen rockia vastustavien toimiansa pohjalta, hänen omakuvansa oli lähempänä liberaalia, joka yritti pelastaa liberalismiin rock-musiikilta. Rockin kautta liberaalit kävivät keskustelua siitä, millaiselta heidän ajamansa yhteiskunnan tulisi näyttää. Johtiko vapaamuotoinen arvo-liberaali yhteiskunta vääjäämättä kulttuurin ”pornografistumiseen”, kuten PMRC:n herättämissä keskusteluissa väitettiin?

Konservatiiveille rock oli valtakulttuuria. Se oli liberalismiin populaarikulttuurinen muoto, ja liberalismi puolestaan oli maan hallitseva ideologia, silloinkin kun vallassa oli Ronald Reagan tai George H.W. Bush. Rockin kautta konservatiivit kultivoivat käsitystään itsestään ulkopuolisina ja nurkkaan ajettuina kapinallisina, jotka kieltäytyivät hyväksymästä maan hallitsevia dogmia ja samalla puhuivat suurten mutta vaiennettujen kansanosien äänellä. Rockin suosio kuvattiin keinotekoiseksi. Se ei kohonnut kansan aidosta rakkaudesta rockiin, vaan se nähtiin seurauksena monopolimaisesta markkinajärjestelystä, jossa rock oli ainoa tarjottu vaihtoehto. Konservatiiveille rock oli se elämän osa-alue, jossa kapitalismi ei toiminut oikein. Valintojen sijasta musiikkialan nähtiin tuottavan rockin monotoniana, jossa yksilön kyky tehdä valintoja katosi, koska muista valintoja kuin rock ei nähty olevan olemassa. Rock-tähdet kuvattiin piinkoviksi bisnesmiehiksi, jotka manipuloivat yleisöjään. Mikäli kapitalismi oli moraalinen järjestelmä, kuten se monille konservatiiveille oli, niin se ei toiminut rockin kohdalla oikein, koska rockilla ei ollut moraalialaa.

Nämä eivät tokikaan ole tarkkoja kuvauksia 1980- ja 1990-luvun musiikkimaailmasta. Se ei ole tarkoituksenakaan, koska kirjoittajien pyrkimyksenä ei monestikaan tuntunut olevan sanoa mitään todellista rock-musiikista. Sanotulla oli väliä vain sen verran, kun sitä kyettiin taivuttamaan muihin tarkoituksiin. Tarkoitus oli käydä kulttuurisotia, puhua maan luonteesta, kulttuurista, historiallisista muutoksista, ”Amerikkalaisuudesta”. Siinä touhussa ”oikea”, autenttinen, kuultava rock-musiikki sen moninaisissa muodoissa oli vain tiellä. Kun tutkimani kirjoittajat puhuivat rockista, he käyttivät termiä abstraktina ja taipuvaisena merkitsijänä kokoelmalle konnotaatioita, joita he viljelivät ja upottivat termiin. Madonna oli rockia, silloin kun rock mahdollisti hänen sitomisensa johonkin laajempaan argumenttiin tavalla, johon pelkkä poptähteys ei riittänyt. Silloin kun puhuttiin liberalismiin ongelmista, oli helpompi puhua rockista kuin popista, koska rock – kuten mainittua – oli toistuvasti nähty liberalismiin muotona. Rap ja hip hop olivat rockia, silloin kun tämän kytköksen kautta oli mahdollista ymmärtää uusi musiikillinen ilmaisumuoto vain jonkun vanhan ilmiön osaksi.

Tokikaan kaikki konservatiivit eivät vihanneet rockia. Etenkin 1980-luvun alkupuolella, kun uusi joukko aktivisteja voimansa tunnossa oli saanut Ronald Reaganin nostettua Valkoiseen taloon, oli pu-

hetta, josko rockilla voisi olla paikkansa konservatismiin sisällä. Mikä tahansa merkki rockin epäpolitisoitumisesta otettiin merkinä sen kasvavasta konservatismista ja jälleen konservatismiin voitosta. Tämä juontui yhdysvaltalaisen konservatiivivaatteen syvästä itsekäsityksestä, jonka mukaan konservatismi ei ollut ideologiaa, vaan ideologian puutetta. Konservatiivit väittivät kohtaavansa maailman sellaisena kuin se oli, kun taas heidän vastustajansa yrittivät pakottaa sitä raameihin. Kulttuurisodissa politiikka ja ideologia on varsin usein sitä jotain, mitä ne toiset tekevät, eivät koskaan me. Me näemme asiat niin kuin ne ovat.

Joillekin kirjoittajille heidän konservatiivinen aatevakaumuksensa ja rakkautensa rock-musiikkiin aiheutti syvällisiä sieluntuskia. Tämä näkemys itsessään osoittaa, miten syvällisesti rock nähtiin liberalismiin tuotoksena. Rockista kyettiin nauttimaan vasta, kun myönnettiin nautinnon ristiriita heidän vakaumuksensa kanssa. Joskus puolestaan vanhemmasta rockista nauttivat konservatiivit etsivät hetkeä, jolloin liberalismi oli kaapannut rockin omakseen – yleensä 1960-luvun puolivälin tienoilla – ja vääristänyt sen.

Nykyisissä kulttuurisodissa rock ei välttämättä saa samanlaista roolia kuin 1980- ja 1990-luvuilla. Tuolloin rockiin kiteytyi oma sukupolvellinen hetkensä, siirtymä historiallisten aikakausien välillä. Rock oli kaikkialla, mutta levinneisyydessään monet kokivat sen menettäneen jotain itsestään. Nykyhetkessä pikemminkin tuntuu korostuvan se, miten paljon rockin imeytyminen osaksi kulttuurisotia peitti alleen rujouksia ja hukutti muita mahdollisia keskusteluita. Tämä korostuu esimerkiksi lähiaikoina julkisuuteen nousseissa paljastuksissa koskien Marilyn Mansonia. Voinee kysyä, missä määrin rockin käsitteen ympärillä ja avulla käydyt kulttuurisodat auttoivat kätkemään aitoja ongelmia.

Vaikka nykykeskustelussa rock ei välttämättä saa samanlaista symbolista arvoa kuin aiemmin, vaihtoehtoiset, yhtä lailla populaarikulttuurista ammentavat keskustelut jatkavat samaa funktiota. Näin populaarikulttuuri toimii edelleen väylänä poliittisen ajattelun muotoutumiseen. Keskustelut sen ympärillä ajavat ihmisiä kohti erilaisia poliittisia positioita. Kulttuurisotien kautta mielipiteet uusimmista Tähtien sota -saagan elokuvista päätyvät johtamaan kohti poliittisia kantoja.

Ja toki rock myös aina silloin tällöin pilkahtaa aiheena. Jokunen vuosi sitten äärioikeistolaisen vaihtoehtomedia Info Warsin Paul Joseph Watson herätti huvitusta pyrkimyksillään brändätä konservatismi uudeksi punk rockiksi. Tällä Watson pyrki esittämään, että nykymaailmassa konservatismi oli se pahennusta herättävä vastakulttuurin muoto, jolla nuoret saisivat vanhempiensa käämit palamaan. Se oli pyrkimys antaa konservatismille tujaus sähkökyttä, tehdä siitä vaarallista. Mielenkiintoista on, miten tämä pyrkimys toistuu läpi kulttuurisotien historian. Silloin kun rock oli osa 1960-luvun vastakulttuuria, yhdysvaltalaiskonservatiivit näkivät itsensä *aitoina* vastakulttuurin edustajina. Rockin vastakulttuuri oli vain maata hallitsevan liberalismiin räväkämpä muoto. Konservatismi oli aina halunnut nähdä itsensä punk rockina.

FM Pekka M. Kolehmainen kulttuurihistorian väitöskirja ”Rock, Freedom, and Ideologies of ‘Americanness:’ U.S. Culture War Debates of the Late Twentieth Century” tarkastettiin Turun yliopistossa 26.11.2021. Vastaväittäjänä toimi apulaisprofessori Katherine Rye Jewell (Fitchburg State University, Yhdysvallat) ja kustoksena professori Marjo Kaartinen (Turun yliopisto). Tilaisuus oli englanninkielinen.